

IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2025.87.16>

Information practices for covering inclusive processes in Ukrainian reality

Kostiantyn Shenderovskij

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The purpose of scientific research is to identify the main types of information practices for covering inclusive processes in Ukrainian reality. The paradigms of views on the development of new, more effective concepts “for all” (i.e. inclusive concepts) are analyzed. Attention is paid to solving the methodological dilemma regarding the study of information and communication practices for covering inclusive processes in the concepts of space, time, social problems, and the implementation of human rights. The information problem of the ability / inability of journalists / media organizations to lead or accompany public discussion, systemic inclusive processes for them to acquire the meaning of a powerful public interest, an indicator of national identity and the subject of the communication strategy for the post-war reconstruction of Ukraine is outlined. Using the example of the application of social and human rights methodology and the historical-deductive **method**, eleven long-term types of information practices were identified in different periods from 2003 to 2025. A definition of the Ukrainian experience of covering inclusive processes was formed as multi-vector, unique, but not complex, not systemic and not strategic. The frames of covering inclusive processes were determined according to qualitative indicators of impact on the audience. **Conclusions** were formulated regarding the further evolutionary development of information practices covering inclusive processes in Ukraine.

Keywords: inclusive processes, social and human rights methodology, information practice of covering inclusion, frames of covering inclusive processes

Citation: Шендеровський, К. (2025). Інформаційні практики висвітлення інклюзивних процесів в українській реальності. *Наукові записки інституту журналістики*, 87 (2), 206-219. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2025.87.16>

Copyright: © 2025 Kostiantyn Shenderovskij. This is an open-access draft article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution, or reproduction in other forms is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution, or reproduction is permitted if it does not comply with these terms.

У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Інформаційні практики висвітлення інклюзивних процесів в українській реальності

Костянтин Шендеровський

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Мета наукової розвідки – виявити основні типи інформаційних практик висвітлення інклюзивних процесів в українській реальності. Проаналізовано парадигми поглядів на розвиток нових, більш ефективних концепцій «для усіх» (тобто інклюзивних концепцій). Приділено увагу розв'язанню методологічної дилеми щодо дослідження інформаційно-комунікаційних практик висвітлення інклюзивних процесів в уявленнях про простір, час, соціальні проблеми, реалізації прав людини. Окреслено інформаційну проблему спроможності / неспроможності журналістів / медіаорганізацій очолити або супроводжувати суспільну дискусію, системні інклюзивні процеси для набуття ними сенсу потужного суспільного інтересу, показника національної ідентичності та предмету комунікаційної стратегії післявоєнної відбудови України. На прикладі застосування соціально-правозахисної методології та історико-дедуктивного **методу** виявлено одинадцять довготривалих типів інформаційних практик в різні періоди з 2003 по 2025 р. Сформовано визначення українського досвіду висвітлення інклюзивних процесів як багатовекторного, унікального, але не комплексного, не системного та не стратегічного. Означено фрейми висвітлення інклюзивних процесів за якісними показниками впливу на аудиторію. Сформульовано **висновки** щодо подальшого еволюційного розвитку інформаційних практик висвітлення інклюзивних процесів в Україні.

Ключові слова: інклюзивні процеси, соціально-правозахисна методологія, інформаційна практика висвітлення інклюзії, фрейми висвітлення інклюзивних процесів

Інклюзія та інклюзивні процеси як показник національної ідентичності перебувають на етапі, зумовленому ходом та наслідками російсько-української війни, соціально-економічного та політико-владного становища, а також прагненням до євроінтеграції. При цьому, предметним змістом та сенсом інклюзії, а відповідно і кожного з прагматичних інклюзивних процесів, є цінності «рівності» – «поваги до ознак людської різноманітності» – «доступності» – «безбар'єрності» – «видимості будь-якої людини» – «толерантності» – «безпеки життєдіяльності» – «розвитку людини» - «справедливості». Це загальна міжгалузева поняттєва конструкція інклюзивної стратегії, яка базується на міжнародних нормах прав людини та діючій Конституції України (1996 року, розділ II). Означені цінності не є формальними маркерами, а мають розглядатись як *відповідні процеси передумов* для намірів/ходу/часу/результатів/інших ресурсів застосування інклюзивного процесу або інклюзивних процесів.

Костянтин Шендеровський <https://orcid.org/0009-0006-8523-7120>

Стаття є результатом дослідження в межах НДР кафедри соціальних комунікацій Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Соціальні комунікації як інструмент людської інженерії». Костянтин Шендеровський кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

У розробленні дослідження, зборі, аналізі чи інтерпретації даних, у написанні рукопису спонсори участі не брали.

Електронна адреса автора для листування: Костянтин Шендеровський kshenderovskij5@knu.ua

На жаль, Тетяна Ломакіна, радниця-уповноважена Президента України з питань безбар'єрності, на 10 DONBAS MEDIA FORUM заявила про принциповість пошуку українських замінників «інклюдії» та «інклюдивності», а також переймалась створенням «нового стандарту безбар'єрності». Очевидними складниками проблеми української реальності є те, що влада міфізує поняття «інклюдивності» (українською – залучення, включення), спрощує суспільні процеси рівності та поваги до ознак різноманітності, предметну сутність інклюдії до прикладного предмету безбар'єрності, тоді як чисельні організації громадянського суспільства, окремі галузеві установи в Україні протягом трьох десятиліть переконливо, хоча і на локальних рівнях, демонструють результати інклюдивних ініціатив, програм, що стали прикладами колективних, корпоративних, суспільних дій, переконанням того, що інклюдивні процеси не можуть існувати в стані часткових, фрагментарних, відкладених тощо. За означених об'єктивних обставин в українській реальності ми формуємо інформаційну проблему спроможності/неспроможності редакцій/ медіаорганізацій очолити або супроводжувати суспільну дискусію, системні інклюдивні процеси для набуття ними сенсу потужного суспільного інтересу та предмету стратегії післявоєнної відбудови України. Це не лише (1) про доступність середовища, а й про те, (2) як медіа відображають людей з ознаками різноманітності та різні соціальні групи у своєму контексті про інклюдивність, (3) як медіа вибудовують політику та практику суспільного діалогу, (4) як медіа поширюють позитивний досвід реалізації інклюдивних процесів або (5) впливають на підвищення обізнаності громадян і влади щодо інклюдії в різних сферах життя; (6) як медіа досягають успіху щодо формування інклюдивної культури та використання інклюдивних практик та (7) про зворотній зв'язок з аудиторією та кореляцією редакційної політики, правил саморегулювання; (8) як медіа доступні для аудиторії. В сумі своїй – це потреба в розвитку інклюдивних медіа як лідера розкриття тем просування інклюдивних процесів та інформаційної доступності «для всіх». Інклюдивність у медіа – це не додатковий елемент чи «опція», «тема», «процедура», а необхідність, яка гарантує, що жоден громадянин не залишиться осторонь суспільних процесів через чисельні, різні бар'єри, в тому числі, у сприйнятті інформації. Це про рівні можливості, повагу та право кожного знати і розуміти, що відбувається у країні. І для журналістів, редакцій та медіаорганізацій вирішення зазначеної проблеми є принциповим вибором в основній суспільній дилемі: розбудовувати в Україні демократію чи залишатись країною, яка виживає ціною демократії та цінностей прав людини, а не тільки формувати публічний дискурс без дискримінаційних кліше. Можливо, війна – «це радикальний прискорювач демократії. Щодня людина приймає рішення: як вести бізнес, як навчати дітей, як підтримувати державу. Це не щось відкладене – це конкретна участь тут і зараз». (Некипіла, (2020). Мета наукової розвідки: виявити основні типи інформаційних практик висвітлення інклюдивних процесів в українській реальності в багаторічному вимірі.

Теоретичне підґрунтя

Провідною доктриною ортодоксії (або «правильного») в суспільних науках є розуміння людської рівності як рівності у сенсі однаковості. Чарльз Мюррей в роботі «Людське різноманіття» стверджує, що в «правильно організованому суспільстві члени всіх людських груп матимуть однакові наслідки своєї життєдіяльності» (Мюррей, 2025, 11). Припускаємо, що політичного виміру принцип однаковості для будь-яких методів класифікації людей набуває з 60-х років ХХ ст. із юридичним тріумфом за права людини. Власне інтелектуальний рух набирає потуг з 1966 року після публікації праці Л.Бергера й Т.Лукмана «Соціальне конструювання реальності». Протягом 70-80-х років ХХ ст. формується ортодоксальна ідея, що майже все є «соціальним конструктором» (гендер, раса, клас тощо), а «джерела нерівності штучні, навмисне створені, є відображенням конкретної

реальності, щодо якої домінуючий сегмент суспільства вирішив, що саме в ній ми маємо жити» (Мюрей, 2025, 12).

У сучасних наукових колах сформувалася потреба більш широкої парадигми погляду на зростання і розвиток, а водночас нових, більш ефективних концепцій «для усіх» (тобто інклюзивних концепцій). Засади теорії інклюзивного розвитку суспільства закладені дослідженнями як закордонних учених (Д.Аджемогла, Д.Робінсона, Е.Райнерта, З.Бедоса, С.Голандера та ін.), так і українських дослідників особливо в контексті «інклюзивної освіти», «економічного обґрунтування інклюзивного розвитку», «інклюзивних практик в громадах» та «різноманітності та інклюзії в бізнесі» (А. Базилока, Ю. Власенка, О. Жулина, К. Загривенко, Т. Затонацької, Е. Лібанової, О.Пришляк, Т.Семигіної, М.Субтельного, І. Федорович, В. Шкуро, Л. Федулової, В. Янчишиної та ін.). В роботі «Інклюзивний підхід у професійній підготовці журналістів» (Островська, Шендеровський, 2021) автори розглянули сутність понять «інклюзія», «інклюзивний підхід» в журналістиці, акцентували увагу на ролі журналіста у формуванні інклюзивних практик, інклюзивного середовища у суспільстві, на важливості інклюзивного підходу для утвердження цінностей прав людини та формування в майбутніх медіапрацівників відповідної компетентності лідерства щодо висвітлення інклюзивних процесів.

Інформаційна проблема спроможності / неспроможності журналістів / медіаорганізацій очолити або супроводжувати суспільну дискусію, системні інклюзивні процеси для набуття ними сенсу потужного суспільного інтересу, показника національної ідентичності та предмету стратегії післявоєнної відбудови України, на нашу думку, формується не через широту чи глибину наявних авторитетних суджень, а в умовах дилеми методологічних підходів до об'єкту та предмету інформаційної діяльності в уявленнях про сучасну людину, простір, час, соціальні проблеми, реалізацію прав людини тощо.

Глобальними учасниками дилемного дискурсу є прибічники реляційної методології, яка дозволяє описувати журналістську діяльність в системі соціальних взаємодій, наприклад, в інклюзивних процесах конкретного суспільства, та прибічників субстанціональної методології, яка дозволяє досліджувати журналістську діяльність на предмет технологій інформування, наприклад, щодо інклюзивних процесів. Реляційна методологія, або методологія відносності, безумовно, є шляхом пізнання процесів реалізації журналістикою суспільних функцій в сучасних умовах у ставленні до інклюзивних процесів в тому числі⁵⁸, з одного боку, як об'єктивність, з іншого боку. Субстанційна методологія дозволяє досліджувати, оцінювати журналістську діяльність щодо інформування про інклюзивні процеси в суспільстві та прогнозувати її розвиток в динамічному технологічному середовищі. Обидві глобальні методологічні спроможності уявлення про простір і час прийняття, реалізації інклюзивних процесів в українському суспільстві не переймаються відповідями на значущі запитання/вимоги/проблеми, створюють ефекти методологічної гойдалки та, відповідно, стратегічної невизначеності.

Звернення до методології соціального конструктивізму, які представлені в працях Дж. Беста, М. Спектора, Дж. Кітсьюза, Г.Блумера, П. Бергера і Т. Лукмана., С.Хілгартнера та Ч.Боска є раціональним в частині розгляду реалізації інклюзивних процесів як соціальної проблеми. Але множинність інклюзивних процесів породжує множинність соціальних проблем, що ускладнює формування схожих «публічних арен» інформаційно-

⁵⁸ Прикладом збалансованості динаміки розвитку та збереження базових основ є Рекомендації Кабінету міністрів Ради Європи щодо нового поняття медіа. Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media // Recommendations and Declarations of the Committee of Ministers of the Council of Europe in the field of media and information society. Strasbourg: Council of Europe, 2016.

комунікаційної діяльності. Крім іншого, український досвід висвітлення інклюзивних процесів (1) різнобарвний за часом, формами, (2) характеризується вибірковістю включеності або виключеності людини/людей з ознаками різноманітності; (3) нерівномірно проявляється в різних галузях суспільства, (4) характеризується чисельними інформаційно-комунікаційними селективними, диференційованими практиками та (5) недооцінений, бо схильний до сприйняття як меншовартісний (Шендеровський, 2025).

Еволюційна методологія пізнання (лат. *evolutio* — розвиток) дозволяє предмет висвітлення інклюзивних процесів закономірно розглядати в процесах реалізації базових цінностей прав людини та впливів на якість життя людини/людей з ознаками різноманітності в соціумі, суспільстві. А соціально-правозахисна методологія аналізу, конструювання реальності відповідно набуває пріоритетного виходу з дилемного методологічного дискурсу. При цьому, «соціальний» – це аналіз та конструювання прийняття людини з різними ознаками як унікальної, а проблеми, наприклад, людей з інвалідністю, дітей, літніх людей, психічнохворих, переселенців, ЛГБТ-людей – не як проблеми окремої людини чи групи людей, а як бар'єри, які створюють інші люди, спільноти, громади, інституції, суспільство в цілому. В такому предметному визначенні будь-яка людина – це норма, і це квінтесенція соціально-правозахисного мислення. В частині «правозахисного» маємо прагматичну адвокацію та активізм: якщо бар'єри не усуваються, то це – порушення прав людини та дискримінація; пропозиції щодо зміни норм або механізмів оскарження дискримінації, аби домогтися відновлення порушених прав. Таким чином, соціально-правозахисна методологія аналізу та конструювання надає журналістам, редакціям, медіаорганізаціям основу для еволюційної стратегії діяльності.

Метод

Відповідно до мети наукової розвідки використано гібридний історико-дедуктивний метод дослідження, заснований на вивченні, з одного боку, передумов виникнення, фактів формування та розвитку інформаційної практики про інклюзивні процеси у хронологічній послідовності, з іншого боку, окремі положення логічно виводяться із загальних положень, що і дозволило виокремити різні типи інформаційних практик, виявити найбільш та найменш поширені, сформулювати позитивні та негативні фактори вітчизняного досвіду в період від 2003 р. по теперішній час. Метод використовувався до широкого об'єкта інформаційної діяльності (жанри, канали), а джерела було визначено наступним чином:

- 2003–2004 роки: інформаційні матеріали соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді та громадських організацій людей, які живуть з ВІЛ (ЛЖВ) та спільнот батьків з інвалідністю, газети «Хрещатик» та «Українська правда»; програми «Українського радіо»;

- 2006–2009 роки: інформаційні матеріали Міністерства соціальної політики України, Київської міської державної адміністрації, Національної асамблеї людей з інвалідністю, громадських організацій, які працюють з бездомними, ромами, психічнохворими, ув'язненими, літніми людьми, інформаційні канали ЛГБТ-спільнот, телепрограми «Факти ICTV. Життя», видання «Українська правда. Життя» та інші;

- 2014–2018 роки: інформаційні матеріали правозахисних організацій та бізнес-компаній в Україні, інформаційні матеріали від ZMINA.info, Доступно.UA (громадська організація), MediaLab., FIGHT FOR RIGHT (громадська організація), окремі програми «Громадського радіо», окремі програми «Суспільного мовлення» та інші;

- 2023–2025 роки: інформаційно-комунікаційні продукти ветеранських організацій, організацій людей з інвалідністю, закладів освіти, закладів культури, соціального обслуговування та фізкультури/спорту, інформаційні матеріали видань «Детектор медіа», ZMINA.info, Доступно.UA (громадська організація), FIGHT FOR RIGHT (громадська організація), окремі програми «Громадського радіо», окремі програми «Суспільного мовлення» та інші.

Результати та обговорення

Дослідження матеріалів ЗМІ та організацій громадянського суспільства, органів влади та місцевого самоврядування в цілому склали об’єкт в об’ємі 402 матеріалів інформаційних (замітка, репортаж, інтерв’ю) та аналітичних жанрів (стаття, огляд). Дослідження не передбачало диференційовану увагу за жанрами. В об’єкті дослідження найбільше (46%) представлено матеріали ЗМІ. Загальний склад об’єкта дослідження представлено в таблиці (див. Табл. 1).

Таблиця 1.
Співвідношення інформаційних матеріалів про інклюзивні процеси від ЗМІ, організацій громадянського суспільства, органів влади та місцевого самоврядування за роки дослідження

Показник по вертикалі	68	92	155	87	402
Органи влади	4	9	20	6	11%
Органи місцевого самоврядування	8	10	29	11	14%
Організації громадянського суспільства	22	28	42	28	29%
ЗМІ	34	45	64	42	46%
	2003-2004 роки	2006-2009 роки	2014-2018 роки	2023-2025 роки	У відсотках по горизонталі

Для дослідження предмета (висвітлення інклюзивних процесів) було сформовано дослідницьку матрицю з умовних показників, до якої віднесено 20 ознак людської різноманітності та умовний інклюзивний процес (4 індикатори прийняття людини та 13 індикаторів включення до суспільних сфер (див. Рис. 1).

Взаємодія об’єкта та предмета дослідження дозволили сформувати кількісне уявлення щодо ступеня активності складових об’єкта та складових предмета за роками: найбільший показник висвітлення інклюзивних процесів (і в частині прийняття, і в частині включення) в інформаційних матеріалах організацій громадянського суспільства; найменший показник – в інформаційних матеріалах органів державної влади (див. Табл. 2).

Історико-дедуктивний метод дозволив виокремити наступну низку типів інформаційних практик, які створювались, розвивались не послідовно, а паралельно одна до одної з ініціативи та під впливом факторів програмної/цільової діяльності різних організацій громадянського суспільства, медіаорганізацій, органів влади, місцевого самоврядування. Узагальнення дозволило виокремити такі типи (ранжування від 2003 по 2025 роки).

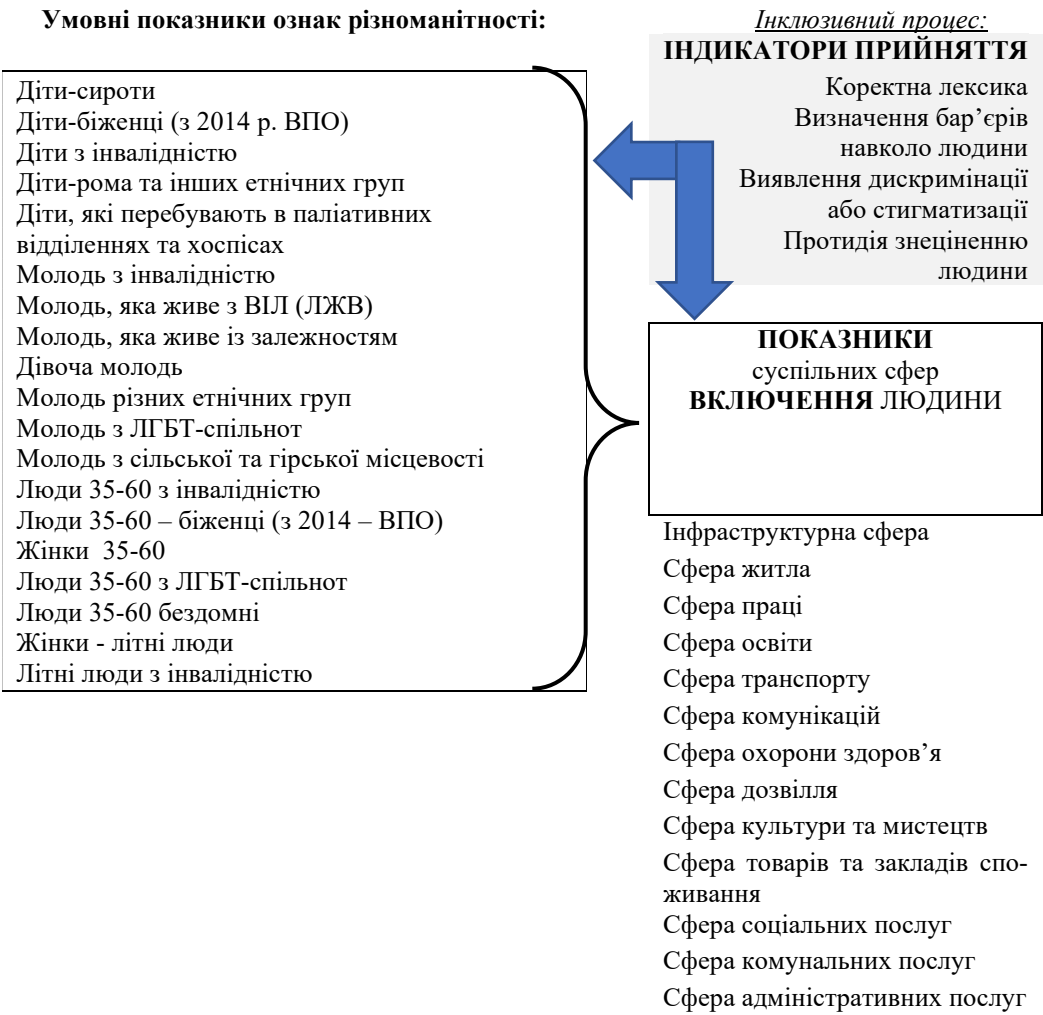
Перший тип – це практика популяризації активізму щодо вживання в медіа, органах влади, в громадських місцях та правоохоронних органах коректної лексики, яка відповідає принципам інклюзії.

Другий тип – це практика поширення ідей журналістики толерантності як платформи для створення професійних журналістських матеріалів про представників так званих «невидимих» (вразливих та стигматизованих) груп населення.

Третій тип – це практика висвітлення намірів/рішень влади, місцевого самоврядування щодо прийняття та реалізації програм безбар’єрності інфраструктури та транспорту, житлових будівель та споруд, фізкультури та спорту, культури, охорони здоров’я, закладів соціального забезпечення тощо.

Рисунок 1.
Матриця показників для дослідження предмета (висвітлення інклюзивних процесів)

Таблиця 2.
Співвідношення об'єкта та предмета дослідження

ОБ'ЄКТ дослідження:		
Органи влади	1 або 25%	2 або 15%
Органи місцевого самоврядування	1 або 25%	3 або 23%
Організації громадянського суспільства	3 або 75%	11 або 84%
ЗМІ	2 або 50%	7 або 53%
	ПРИЙНЯТТЯ	ВКЛЮЧЕННЯ
	ПРЕДМЕТ дослідження	

Четвертий тип – це практика просування в різних сферах життєдіяльності людей жестової мови, субтитрування контенту, тифлокоментарів, аудіодискрипції та спеціальних програм, використання шрифту Брайля, створення та просування матеріалів з метою роз'яснення принципових та проблемних питань інформаційної безбар'єрності.

П'ята практика – це висвітлення становлення інклюзивної освіти дітей з інвалідністю та інклюзивних центрів освіти.

Шоста практика – це практика висвітлення успішного досвіду організацій громадянського суспільства щодо інклюзивних змін у громадах або ролі активізму у просуванні результатів цих змін.

Сьома практика – це практика висвітлення бар'єрів, труднощів, обмежень життєдіяльності так званих маломобільних груп.

Восьма практика – це інформаційна популяризація принципів, форм та результатів застосування Універсального дизайну.

Дев'ята практика – це інформація про застосування індексу корпоративної рівності в розвитку українського бізнесу для посилення різноманіття та інклюзивності на робочому місці.

Десята практика – це медіаадвокації в інклюзивних процесах та становлення правозахисної журналістики або журналістики правозахисту як професійної журналістики на захисті прав людини, протидії дискримінації та стигм.

Одинадцята практика – це висвітлення «нової інклюзивності» за умов війни як архітектури досвіду, який переживає реальна людина / реальні люди, а не умовні моногрупи, в умовах війни та актуалізація ролі інклюзії у післявоєнній відбудові.

Український досвід висвітлення інклюзивних процесів – багатовекторний, унікальний, але, разом з тим, не комплексний, не системний та, відповідно, не стратегічний.

Так практично поза фокусом інформування залишаються наступні сфери життєдіяльності людини, що і визначає порушення комплексного запровадження інклюзивних процесів (включеність людини до різних суспільних сфер): сфери культури та мистецтв, сфери охорони здоров'я, сфери вищої та спеціальної освіти, сфери надання соціальних, комунальних та адміністративних послуг, сфери позашкільної діяльності та дозвілля, сфери сексуального та ментального здоров'я, сфери туризму, сфери проживання в сільських та гірських районах, сфери товарів споживацького призначення тощо. Звуження комплексу інклюзивних процесів конкретною редакцією або медіаорганізацією призводить до міфізації та спрощеного сприйняття аудиторією намірів/результатів інклюзивних процесів, а зведення інклюзії до показників безбар'єрності тільки посилює міфічність інклюзивних процесів та ролі людини/людей у цих процесах.

Найбільш поширеними є практики висвітлення інклюзивних процесів (1) дорослих людей з інвалідністю, (2) дітей з інвалідністю та їх родин у сферах (1.1) освіти, (1.2) транспорту, (1.3) інфраструктури, (1.4) житла, (1.5) праці. Найменш поширеними або відсутніми є практики висвітлення інклюзивних процесів молоді та людей старшого віку, людей з різним досвідом, релігійними переконаннями, з різних етнічних груп, різною СОГІ, різним станом здоров'я (наприклад ЛЖВ) або статусу (наприклад матері/дружини зниклих безвісті) тощо. Акцент на одній із соціальних моногруп (люди з інвалідністю) – призводить до ілюзії інклюзивності в українській реальності. Сформована, на жаль, багаторічна тенденція в інформаційних практиках неприйняття різноманітності людей в українському суспільстві, що і є передумовою для несистемного інформування з питань інклюзії: неприйняття ознак різноманітності (та доступності за цією ознакою) за системний фактор вибору медіаєм дорівнює формуванню неприйняття аудиторією різних людей, включеність яких в суспільні сфери і є головним результатом інклюзії.

Український досвід висвітлення інклюзивних процесів – це і різні результати для аудиторії. Наведені інформаційно-комунікаційні практики пропонують аудиторії такі фрейми (від найбільш до найменш поширених):

фрейм подолання соціального дисбалансу, в якому інклюзивні процеси конструюються як стан подолання соціальної несправедливості, суспільної нерівності в незбалансованому співвідношенні та різкій поляризації людей, що породжує дестабілізацію суспільства;

фрейм реальних можливостей, який презентує ідіому, що стан, в якому знаходиться країна, є стабільно транзитним, його потрібно змінювати, але тільки в межах того, як відбуваються загальні процеси;

євроцентристський фрейм, який розглядає невидимість та сегрегацію людей за ознаками різноманітності як вияв неефективності існуючої влади, пануючої ідеології; утверджує повернення до стандартів Європейського Союзу, які вважаються «ідеальними» та найбільш ефективними рецептами вирішення проблем та питань формування інклюзивного суспільства;

фрейм захисту, який розглядає інклюзію (включеності людей з ознаками різноманітності) крізь призму незахищеності їхніх прав як громадянина та людини в контексті множинності соціальних проблем;

реформаторсько-інноваційний фрейм, який пропонує вибір пріоритетів та їх висвітлення як «типового бар'єру» шляхом реформування або інновацій в конкретній суспільній сфері або локації;

фрейм революційних змін, що передбачає проведення кардинальних радикальних змін по відношенню до групи/кількох груп людей шляхом застосування швидких та простих рішень (популізм).

Означені фрейми висвітлення інклюзивних процесів, з одного боку, є технологічними прийомами, операціями, з іншого, є якісними показниками реального впливу на аудиторію. При домінуванні в інформаційно-комунікаційних практиках фреймів «подолання соціального дисбалансу» та «реальних можливостей» ми маємо ще одне підтвердження, що досвід висвітлення інклюзивних процесів не є комплексним та не є системним. Небезпечним для взаємодії медіа з аудиторією є також присутність фрейму «реформаторсько-інноваційного», який популяризує інклюзивні процеси для обраних - «найбільш незахищених» (наприклад ветерани та діти з інвалідністю) та фрейм «революційних змін», який активно експлуатує емоції невдоволення, розчарування, образи, гніву тощо. Фрейм «євроцентристський» – більш прогресивно-еволюційний, але його сприйняття напряму залежить від євроінтеграційних процесів. До прогресивно-еволюційних також потрібно віднести фрейм «захисту», але його сприйняття має базуватися на соціально-правозахисній методології, а не зводитись до контексту абстрактної соціальної проблематики.

У домінуючих інформаційно-комунікаційних практиках фреймів «подолання соціального дисбалансу» та «реальних можливостей», інклюзивність – це більше (1.1) про очевидне, видиме, ніж про суть інклюзивних процесів; (1.2) зведення інклюзії до «формальних рішень» (встановили пандус, організували жіночі купе; відкрили клас з навчанням дітей з інвалідністю); (1.3.) «спеціальних потреб» (для людей з інвалідністю; для мам з дітьми); (1.4.) «перехідних періодів», що є неприпустимим, бо є шляхом до сегрегації, часткової інтеграції, виключення; (1.5) ототожнення «інклюзивності» з «безбар'єрністю» і тим самим нівелювання найголовнішого – прийняття людини з ознаками різноманітності як рівної, за чим йде включення різних людей у різноманітні суспільні процеси (доступність, безбар'єрність, безпека, людський розвиток тощо). Відповідно в найбільш поширених інформаційних практиках висвітлення інклюзивних процесів (1.6) домінує

схильність до відображення ілюзії інклюзивності, а відповідно і вибіркового прийняття окремих моногруп людей.

Звертає на себе особливу увагу затверджена в 2025 році «Концепція інклюзивного підходу у виробленні контенту та в роботі у команді акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України», яка при успішному менеджменті та системних дослідженнях може стати показником лідерства медіа в інклюзивному розвитку українського суспільства.

Висновки

На основі проведеного дослідження автор наукової розвідки дійшов висновків, що український досвід висвітлення інклюзивних процесів – багатовекторний, унікальний, але не комплексний, не системний та не стратегічний. А в найбільш поширених інформаційних практиках («подолання соціального дисбалансу» та «реальних можливостей»), домінує схильність до відображення ілюзії інклюзивності з вибіркоvim прийняттям окремих моногруп людей, що порушує баланс цінностей та результатів інклюзивних процесів в цілому. Поява «Концепції інклюзивного підходу у виробленні контенту та в роботі у команді акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України» є сильним маркером для дискурсу про стратегічність інклюзії в медіа, потребує наукового супроводу, щоб подолати наявні в медіапросторі тактичні закономірності, які гойдаються між європейськими стандартами (ідеал) та міфом про першочергове ресурсне забезпечення, з періодичними зупинками посередині, аби розповісти про черговий бар'єр людини/невеликої групи людей та висловити емоційне занепокоєння. В цих «гойдалках» ми з року в рік втрачаємо прояви цікавої інформаційної практики та з'являється синдром втоми пояснювати аудиторії базові речі інклюзії. В період повномасштабної війни люди з ознаками різноманітності почали «приховувати себе» від публічності, суспільних діалогів тому, що сприймають чисельні суспільні процеси не як інклюзивні, а як консервативні.

Інклюзія – це не ідеал, а реальні суспільні, різні, системні процеси, які характеризуються показниками мінімізації практик та наслідків виключення, сегрегації та вибіркової інтеграції людей з базовою якістю інклюзивності: «включення всіх різних типів людей і ставлення до них усіх справедливо і однаково» («The quality of including many different types of people and treating them all fairly and equally» (Cambridge University Press 2021). Саме тому журналістка, письменниця, правозахисниця Лариса Денисенко стверджує, що стандарт «праволюдності в журналістиці» (а відповідно і інклюзія) не є ідеологією, а є обумовленою Основним Законом України тактикою та стратегією якісних змін, в томі числі в інформаційно-комунікаційній діяльності як в умовах миру, так і період війни, так і післявоєнного відновлення.

Провідною метою медіа та журналістської діяльності має стати співучасть у формуванні інклюзивного середовища в територіальних громадах, тоді аудиторія імовірно розглядатиме інформацію з максимальною корисністю, справедливістю, включеністю до спільного розвитку справедливого сталого суспільства. А це критично важливо для відбудови країни, яка має залишатися єдиною. Редакціям, журналістам потрібно активно розвивати можливості для експертної публічної оцінки інклюзивних процесів, розглядати помилки та опір інклюзії з боку різноманітних інституцій, відображати інклюзивні рішення різного рівня для малих груп, які краще продемонструють ті чи інші бар'єри, зміни та їх вплив на реальне життя конкретних людей. Інформаційні практики висвітлення інклюзивних процесів повинні не тільки бути технологічно доступні для аудиторії, а й системними в соціальній репрезентації, правозахисними (адвокаційними) по суті контенту, по факту сприйняття інформації аудиторіями.

Посилання

- Berger, Peter L., Luckmann, Thomas. (1967). The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge.
<https://www.amazon.com/Social-Construction-Reality-Sociology-Knowledge/dp/0385058985/>
- Chapter 46: Diversity and accessibility. (2022). [Сайт]. Rebus, 27.10.22. <https://press.rebus.community/blue-print2/chapter/46-diversity-and-accessibility/#pb-interactive-content>
- David A. Snow, E. Burke Rochford and Steven K. Worden et al. (1986). Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. American Sociological Review, 51(4), 464–481.
<https://doi.org/10.2307/2095581>
- Donbas Media Forum 2025. (2025). [3 виступу Ломакіної Тетяни на панельній дискусії «Інклюзивність українського суспільства під час та після війни», 9 жовтня 2025 р.] [From the speech of Lomakina Tetyana at the panel discussion "Inclusivity of Ukrainian Society During and After the War", October 9, 2025]. <https://dmf.dn.ua/>
- FIGHT FOR RIGHT. (2025). Громадська організація, яка бореться за дотримання прав людей з інвалідністю в Україні [A non-governmental organization that fights for the rights of people with disabilities in Ukraine]. <https://ffr.org.ua/> Дата звернення 25.11.2025
- Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media. (2011). Recommendations and Declarations of the Committee of Ministers of the Council of Europe in the field of media and information society. Strasbourg: Council of Europe, 2016.
<https://search.coe.int/cm/#%7B%22CoEIdentifier%22%3A%2209000016805cc2c0%22%2C%22sort%22%3A%22CoEValidationDate%20Descending%22%7D>
- Snow, D. and Benford, R. (1992). Master Frames and Cycles of Protest. In: Morris, A. and Mueller, C.M., Eds., Frontiers in Social Movement Theory, Yale University Press, New Haven.
<https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2154940>
- The Inclusive Development Index 2018 Summary and Data Highlights. (2018). World Economic Forum. January 2018 [Electronic resource].
http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf
- Адвокаційна журналістика: світовий та український досвід [Advocacy journalism: global and Ukrainian experience]. (2013). Правозахисний центр «Поступ». Луганськ.
https://www.irf.ua/files/ukr/programs/rol/rol-2013-7-18_2.pdf
- Базиліук, А. В., Жулин, О. В. (2015). Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку [Inclusive growth as the basis of socio-economic development]. Економіка та управління на транспорті, 1, 19–29. <http://publications.ntu.edu.ua/eut/2015-01/019-029.pdf>
- Без підсилення упереджень. Як висвітлювати історії про людей з інвалідністю в медіа – рекомендації від ЮНЕСКО [Without reinforcing prejudices. How to cover stories about people with disabilities in the media – recommendations from UNESCO]. (2025). [Сайт]. Медіамейкер.
<https://mediamaker.me/bez-pidsylennya-uperedzhen-yak-vysvitlyuvaty-istoriyi-pro-lyudej-z-invalidnistyu-v-media-rekomendacziyi-vid-yunesko-15272/>
- Безбар'єрність [Accessibility]. (2025). Офіційний портал КМДА.
https://kyivcity.gov.ua/bezbaryernist_1002460/ Дата звернення 25.11.2025
- Бойко, І. (2013). Фреймінг у процесі проблематизації складних соціальних обставин (на прикладі бідності в Україні) [Framing in the process of problematizing complex social circumstances (using the example of poverty in Ukraine)]. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи», 1045, 158–163.
- Виртосу, І. (2017). Френдлі-роботодавець: 5 переваг політики різноманіття [Employer Friendly: 5 Benefits of a Diversity Policy]. ZMINA.info. Дата звернення 20.02.2017. https://zmina.info/articles/frendlirobotodavec_5_perevag_politiki_riznomanittja-2/
- Виртосу, І., Шендеровський, К. (2018). Це не лише про меншини [It's not just about minorities]. MediaLab. Дата звернення 31.01.2018. <https://medialab.online/news/advocacy/>
- Власенко, Ю. (2019). Міжнародні підходи до методики оцінки інклюзивності [International approaches to inclusiveness assessment methodology]. Наук. вісник Ужгородського національного

- університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 24 (1), 70–74.
http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/24_1_2019ua/15.pdf
- Волошина, Н. (2023). Як виміряти рівень інклюзивності в компанії? [How to measure the level of inclusivity in a company?]/ AllTogether.jobs - екосистема продуктів для підвищення інклюзивності в українських бізнесах. Дата звернення 5.11.2023. <https://www.alltogether.jobs/blog/measure-inclusivity>
- Демократія співдії: як українці докладаються до перетворення держави [Democracy of cooperation: how Ukrainians are working to transform the state]. (2025). Дата звернення 25.11.2025. <https://docuspace.org/project/demokratiya-spivdii>
- Денисенко Лариса: (2015). Праволюдність [The right to humanity]. DW. Дата звернення 10.12.15. <https://www.dw.com/uk/a-18909288>
- Довідник безбар'єрності [Accessibility Guide]. (2025). [Сайт]. Дата звернення 25.11.2025. <https://bf.in.ua/>
- Доступно Блог. (2025). [Сайт]. Доступно.UA [Громадська організація. Розповіді про життя людей з інвалідністю та розвінчування міфів про них] [Non-governmental organization. Stories about the lives of people with disabilities and debunking myths about them]. Дата звернення 25.11.2025. <https://dostupno.ua/>
- Журахівська, О. (2025). Не лише пандуси. Що таке інклюзивні простори та чому створювати їх легше громадами [Not just ramps. What are inclusive spaces and why communities can create them more easily]. Детектор медіа. Дата звернення 14.04.2025. <https://cs.detector.media/community/texts/186478/2025-04-14-ne-lyshe-pandusy-shcho-take-inklyuzyvni-prostory-ta-chomu-stvoryuvaty-ikh-legshe-gromadamy/>
- Журналістика толерантності [Journalism of tolerance]. (2025). Навчальний курс. [Сайт]. Дата звернення 25.11.2025. <https://journalismoftolerance.org/>
- Інклюзивна освіта [Inclusive education]. (2019). Навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна»». <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inklyuzivne-navchannya/posibniki/inklyuzivavnz.pdf>
- Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення [Inclusivity of buildings and structures. Main provisions]. ДБН В.2.2-40:2018. (2018). Київ. . <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf>
- Інклюзія – це спроба пізнати іншого: культурні проєкти про інклюзивні програми [Inclusion is an attempt to get to know the other: cultural projects about inclusive programs]. (2020). [Сайт]. Creative Europe Media, 07.07.2020. <https://creativeeurope.in.ua/en/news/inclusion-in-cultural-projects>
- Климаська, Л. Д. (2012). Фреймінг мовного питання в Україні: технологія проблематизації [Текст] [Framing the language issue in Ukraine: problematization technology]. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць, 18, 290–295. <https://socio.karazin.ua/resources/de5c0b46bea6b018e4a8b84c1902e44a.pdf>
- Конституція України [Constitution of Ukraine]. (1996). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 30, ст. 141.
- Концепція інклюзивного підходу у виробленні контенту та в роботі у команді акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України», 06 серпня 2025 року [The concept of an inclusive approach in content production and team work at the Joint Stock Company "National Public Broadcasting Company of Ukraine", August 6, 2025]. <https://corp.suspilne.media/wp-content/uploads/2025/08/12.-konczepczyia-inklyuzyvno-go-pidhodu-u-vyroblenni-kontentu-ta-v-roboti-u-komandi-at-nstu.pdf>
- Лазаренко, В. (2015). Правозахисник vs журналіст: роздвоєння особистості? [Human rights activist vs journalist: split personality?]. ZMINA.info. Дата звернення 23.03.2015. <https://zmina.info/articles/pravozahisnik-vs-zhurnalist-rozdvojenja-osobistosti/>
- Мова жестів: моніторинг інклюзивної доступності українського телебачення [Sign language: monitoring the inclusive accessibility of Ukrainian television]. (2025). Аналітичні матеріали. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, 23.09.2025.

- <https://webportal.nrada.gov.ua/mova-zhestiv-monitoryng-inklyuzyvnyi-dostupnosti-ukrayinskogo-telebachennya/>
- Мюрей Чарльз. (2025). Людське різноманіття. Природа статі, раси і класу [Human Diversity: The Nature of Gender, Race, and Class]. Київ. Видавництво Букшеф.
- Нановська В. (2025). Насамперед – людина. Як виникає лексика щодо вразливих груп і на що орієнтуватися журналістам [First of all, people. How vocabulary about vulnerable groups arises and what should journalists focus on?]. [Сайт]. Медіамейкер, 2.05.2025. <https://mediamaker.me/nasampered-lyudyna-yak-vynykaye-leksyka-shhodo-vrazlyvyh-grup-i-na-shho-oriyentuvatsya-zhurnalistam-9291/>
- Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period Until 2030]. (2025). [Сайт]. Міністерство розвитку громад та територій України. Дата звернення 25.11.2025. <https://mindev.gov.ua/diialnist/bezbariernyi-prostir/natsionalna-stratehiia-zi-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini>
- Не інвалід: чи дотримуються медіа інклюзивності [Not disabled: does the media adhere to inclusivity]. (2024). Медіакритика, 01.03.2024. <http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/standarty-yakisnoi-jurnalistyky/ne-invalid-chy-dotrymuyutsya-media-inklyuzyvnosti-rozbyrayemo-na-pryklyadi-tsn.html>
- Некипіла, А. (2020). Ніна Салій: «Інклюзивність — це вміння знаходити гармонійний спосіб взаємодії» [Nina Saliy: "Inclusivity is the ability to find a harmonious way of interacting"]. [Інтерв'ю]. The Ukrainians Media, 09.06.2020. <https://theukrainians.org/nina-salii/>
- Островська, Н., Шендеровський, К. (2021). Інклюзивний підхід у професійній підготовці журналістів [Inclusive approach in professional training of journalists]. Права людини та масмедіа в Україні. Частина 3. Збірник конспектів лекцій. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ. С. 105–120. <http://journlib.univ.kiev.ua/lectures/humanrights2021.pdf>
- Перше національне соціологічне дослідження щодо сприйняття людей з інвалідністю [The first national sociological study on the perception of people with disabilities]. (2023). [Сайт]. <https://ls.org.ua/doslidzhennya/how-ukrainians-see-disability/>
- Печончик, Тетяна, Ірина Виртосу, Ірина. (2025). Універсальний дизайн: практичні поради для кожного [Universal design: practical tips for everyone]. [Сайт]. <https://zmina.ua/publication/universalnyi-dyzajn-praktychni-porady-dlya-kozhnogo/>
- Пришляк, О., Пришляк, В., Субтельний, М., Янчишин, В. (2024). Зарубіжний досвід формування інклюзивності суспільства: уроки для України. Ввічливість [Foreign experience in shaping social inclusion: lessons for Ukraine. Politeness]. Humanitas, 3, 131–140. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.19>
- Про роль медіа у висвітленні питання інклюзії [On the role of the media in covering the issue of inclusion]. (2024). БІСТІ миколаївські, 24.09.2024. <https://mv.in.ua/pro-rol-media-u-vysvitleni-pytannya-inklyuziyi/>
- Рубіс, І., Загривенко, К. (2025). Парадокси інклюзивності. Як залученість персоналу визначає майбутнє бізнесу? Результатами дослідження [The paradoxes of inclusion. How does employee engagement shape the future of business? Research findings]. Журнал Forbes Ukraine, 20.03.2025. <https://forbes.ua/war-in-ukraine/paradoksi-inklyuzivnosti-yak-zaluchenist-personalu-viznachae-maybutne-ukrainskogo-biznesu-rezultatami-doslidzhennya-riven-dilyatsya-irina-rubis-ta-katerina-zagrivenko-20032025-24122>
- Семигіна, Т. (2025). Формування інклюзивного середовища у громаді: ролі та компетентності соціальних працівників [Creating an inclusive environment in the community: roles and competencies of social workers]. Матеріали конференцій МЦНД, 21.02.2025. Запоріжжя. 56–64. <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/587>
- У Львові розробили гайд про те, як готувати новини та оголошення для людей з порушеннями зору [Lviv has developed a guide on how to prepare news and announcements for people with visual impairments]. (2023). Детектор медіа, 01.06.2023. <https://ms.detector.media/trendi/post/32093/2023-06-01-u-lvovi-rozroblyly-gayd-pro-te-yak-gotuvaty-novyny-ta-ogoloshennya-dlya-lyudey-z-porushennyamy-zoru/>
- Український індекс корпоративної рівності [Ukrainian Corporate Equality Index]. (2025). [Сайт]. Проєкт ГО «Точка опори ЮА». Дата звернення 25.11.2025. <https://www.cei.org.ua/>

- Федорович, І. Дослідження щодо інклюзивності в системі професійного навчання службовців [Research on inclusion in the professional training system for civil servants]. (2024). [Сайт]. <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/PROFF%20NAVCHANJA/inclusivity-1-1.pdf>
- Фокус – людина: робота медіа із чутливими темами. Практичний гайд для представників/ниць медіа, які працюють з ВПО та іншими групами, що пережили травматичні події [Focus on the person: media work with sensitive topics. A practical guide for media representatives working with IDPs and other groups who have experienced traumatic events]. (2025). [Сайт]. <https://yednanniazaradydii.org.ua/materials/fokus-lyudyna-robota-media-iz-chutlyvymy-temamy/>
- Шендеровський, К. (2025). Розвиток якісної журналістики в Україні обумовлений системним висвітленням інклюзивних процесів [The development of quality journalism in Ukraine is conditioned by systematic coverage of inclusive processes]. Доповідь на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі». Національний університет «Запорізька політехніка».
- Шкуро, В., Ворона, О. (2023). Впровадження доступності та інклюзивності в процесі розвитку громад та територій України [Implementing accessibility and inclusion in the development of communities and territories of Ukraine]. Наук. вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», 1(52), 242–246. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.242-246>
- Як сучасні медіа інтегрують принципи різноманіття і створюють контент, що враховує інтереси різних [How modern media integrate the principles of diversity and create content that takes into account the interests of different]. (2024). Детектор медіа, 07.11.2024. <https://detector.media/infospace/article/234443/2024-11-07-yak-suchasni-media-integruyut-pryntsyry-riznomanittya-i-stvoryuyut-kontent-shcho-vrakhovuie-interesy-riznykh-grup/>
- Яковенко, І. Більше половини бізнесів не створюють інклюзивне робоче середовище – опитування OLX [More than half of businesses do not create an inclusive work environment – OLX survey]. (2025). Вілідж. Новини твого міста. Люди, місця, події, 14.01.2025. <https://www.village.com.ua/village/business/news/358825-bilshe-polovini-biznesiv-ne-stvoryuyut-nbsp-inklyuzivne-roboche-seredovishe-nbsp-ndash-opituvannya-nbsp-olx>

Надійшла до редакції 01.12.2025
Прийнято до друку 13.12.2025
Оприлюднено 20.12.2025